

ALICIA SANTAMARIA PER AMOR

A CURA DE ROSER SANJUAN
24.02.2024 - 26.05.2024

ESPAI TRANSVERSAL

«Per amor». Mussa, 2023. Fotografia de Ian Abecasis.

«Per amor» d'Alicia Santamaria és un projecte de creació sobre les cures que parteix d'un context íntim: un cos en dol travessat per la malaltia i la mort d'un ésser estimat. Una situació que li obre preguntes que tant s'elaboren per a comprendre i afrontar l'acompanyament en l'àmbit familiar, com per a reflexionar al voltant de les cures en comunitat en un context rural, i on qüestionar-se conceptes com la família, les relacions, els vincles en comunitat, la vulnerabilitat, la tendresa, l'amistat, l'amor incondicional o els afectes.

Aquest projecte es materialitza en peces de ceràmica i en una recerca artística entre acadèmica i sensible que va mutant gràcies a lectures, anotacions de diari, pràctiques de cures i en la relació amb els objectes domèstics. Amb tot això, lluny de la voluntat de crear discursos, l'objectiu és activar la reflexió i el diàleg sobre les cures i sobre com desitgem que es vinculin amb l'amor.

El recorregut de «Per amor» va començar a través del fang, fent una primera sèrie d'objectes domèstics de ceràmica als Tallers d'Obra Gràfica de la Fundació Pilar i Joan Miró de Mallorca. A finals del 2021 any l'artista va començar a posar en pràctica el treball col·laboratiu com a metodologia de recerca artística gràcies a la residència de creació a Licenza (Roma) amb la beca Exchange 2021 de Homesession en col·laboració amb el col·lectiu L'Aquila Reale, on el focus de la proposta va ser l'articulació entre la tasca de cures i el sentit de comunitat.

El filòsof mallorquí Miquel Feliu Juan Vallespir (i col·laborador d'aquest projecte) comentà en una conversa embrionària sobre «Per amor» que «les cures són allò que fa que sentis que pertanys a una comunitat». A Alicia Santamaria aquesta afirmació va ajudar-la per a «anar més enllà d'allò domèstic i pensar les cures des d'una perspectiva més col·lectiva. Per mi va significar un canvi important, va ser el que em va moure a voler treballar amb sessions de ceràmica col·lectives i a fer una proposta per fer la residència de creació a Itàlia el 2021».

D'aquesta residència neixen les obres de *BBBBack to the city, back to work, back to life* (2021). Aquesta frase la va trobar inscrita en un vinil en un aparador de Tívoli, el poble més gran de la zona, i és una manera de recollir el moment en què acaben les vacances i molta gent marxa del poble amb una tristesa més pròpia d'un episodi de desamor, com transmet la peça S/T (2021) (la peça del plat trencat).

L'artista transmet l'estima envers la idea de ruralitat a través de la peça *Suport mutu* (2021), on fa un homenatge al llegat rural que els seus avis li han transmès a través de relats de vida, així com el folklore, el paisatge, els objectes i la seva iconografia. És una tassa amb unes imatges infantils similars a les que farà la Daisy (en el seu cas, un Mickey) amb el grup de Lleida, una peça dedicada amb tot el seu amor a una persona encara desconeguda, el seu proper fill, que va néixer just una setmana després d'acabar les sessions.

Tots aquests diferents tipus d'amor —maternal, familiar o d'amistat— s'han traslladat a les peces, a les formes de relacionar-nos mentre les fem i fins i tot a les cançons que escoltàvem durant les sessions: *Noranta-tres cançons d'amor* (2024) és un gerro que recull escrits en la seva superfície una selecció de dotze títols de cançons d'amor que pertanyen a la llista de reproducció que vam anar creant. La seva estètica imita la del *mixtape* d'un disc amb una recopilació de cançons gravades i escrites sobre el CD mateix amb retolador permanent.

En la cerca sobre la comunitat, el filòsof Miquel Feliu Juan la defineix així:

[...] l'espai on els individus interactuen de forma «emotiva» entre ells. El lloc on les relacions i les accions comunitàries són creades a partir del costum i l'educació. On no fa falta que intervingui cap llei, perquè els llaços ja estan prou formats per mantenir l'harmonia comunitària. On cadascú juga el paper que li pertoca. Ara bé, si ens fixem en la tendència dels darrers anys, pareix que allò que anomenem comunitat, ocupa cada vegada menys espai en les nostres societats. [...] als pobles juntament amb les grans urbs es produeix el fenomen de la despersonalització. [...] la seva dependència de les grans ciutats tant en qüestions d'oci com econòmiques, fa que aquests esdevinguin, cada cop més, una espècie de nuclis dormitori on no és necessari realitzar cap altre tipus d'activitat que no sigui privada [...].

Per comprovar com eren i com són les cures en comunitat al Pirineu lleidatà, dedicat principalment al sector primari i al turisme, durant el transcurs del 2023 Alicia Santamaria i el Centre d'Art La Panera han portat la mateixa pràctica iniciada per l'artista a Licenza, a quatre localitzacions pirinenques: Mussa, Sort, Esterrí d'Àneu i Lleida. L'artista torna així al context on viu i on es va gestar el projecte, que consisteix a crear comunitats efímeres o aprofitar les ja existents, amb el suport de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu, el Centre Cívic i Comunitari de Sort, el Club Social Pallars, Entorns (espai de creació a Mussa) i La Saleta de La Panera (menjador social de l'Àrea d'Inclusió Social de l'Ajuntament de Lleida), i amb la col·laboració d'artistes (Jazmin Guidici i Ian Abecasis), antropòlegs (Jordi Abella i Júlia Carreras), un historiador (Pau Chica), una infermera geriàtrica i pal·liativista (Nica González), treballadores socials (Alba Pirla i Laura Haro), per oferir l'enfocament transdisciplinari que requereix afrontar temes complexos com ho són les cures.

La mostra de l'Espai Transversal del Centre d'Art La Panera ha fet una selecció d'obres que formen part de les diferents fases per les quals ha passat «Per amor» i inclou tant peces de creació col·lectiva com individual, així com objectes que conformen l'univers d'aquest procés (alguns de domèstics i d'altres relacionats amb el treball amb el fang), com ara draps, esponges (*Adaptabilitat suau*, 2021), baietes (*Microfibra I i Microfibra II*, 2021), llibretes d'esbossos, imatges del procés, stickers, cançons, tots ells presents perquè han contribuït a relatar experiències pròpies o compartides, sempre al voltant de les cures, sobre un dol, en comunitat, en l'amistat, amb persones marcades per la salut mental o que no tenen ningú que en tingui cura, a través de sessions de ceràmica comunitàries amb l'objectiu d'obrir un canal d'expressió i pensament fora de la lògica racional i des d'un espai col·lectiu segur.

Així es creen tasses, plats, gerros, bols i regadores que fan referència a l'objecte funcional que representen però sense la finalitat d'utilitat que se'ls acostuma a atorgar, a través dels quals s'envien missatges d'amor, de dol, d'amistat o de pertinença.

Es tracta d'un viatge d'anada i tornada en què els objectes passen a ser art per decisió de l'artista, que els escull, sense que l'artista els hagi manufacturat, o en què els objectes manufacturats, com és el cas de les peces de vaixel·la, no es fan servir per la seva funció útil, sinó per la seva capacitat comunicativa.

Aquesta és un escultura de temes quotidians, que permet sostenir que l'art és vida, com proclamava Joseph Beuys o Fluxus, i comprovar que l'estetització del dia a dia ho envolta tot. Una escultura íntima i participativa on podem explorar les possibilitats conceptuals i poètiques dels objectes que ens rodegen, els quals, a través de la seva reinterpretació, ens permeten encapsular les històries vitals dels que hi participen i, així, interpel·lar l'espectador amb les seves pròpies històries.

L'obra d'Alicia Santamaria, doncs, s'endinsa en la investigació sobre les cures a través dels objectes i la comunitat, però també és important subratllar que part de la seva iconografia és deutora de la cultura de masses contemporània. Com a nativa digital (Palma, 1994), utilitza sovint *stickers*, mems o gifs, perquè el missatge sigui més curt i es pugui interpretar més fàcilment el que es vol comunicar amb la missatgeria instantània a través de la qual parlem, fem broma i, en molts casos, ens cuidem.

Vindria a ser un repositori de recursos per expressar-nos d'una manera desenfadada, efusiva i sense por a compartir sentiments. En aquesta mateixa línia de no avergonyir-nos de fer servir icones kitsch o cursis per demostrar sentiments, entra en consonància un altre referent de l'artista: els *shōjo*, revistes destinades tradicionalment a noies —actualment es reivindica que s'adrecen a qualsevol persona que pugui coincidir amb la sensibilitat femenina, independentment del gènere—, i en concret la variant dels *maho shōjo*, coneguts també com a *magical girl* ('noia màgica'), un gènere de manga (còmic) i anime (animació) que té com a tema principal grups de noies o nenes amb algun objecte màgic o poder especial i que juntes lluiten i se sacrifiquen en pro de la justícia i l'amor, les cures o la tendresa. Uns productes de la cultura de masses japoneses, principalment dels anys noranta (*Sailor Moon*, Naoko Takeuchi, 1991, o *Sakura, la caçadora de cartes*, CLAMP, 1996), que donaren una altra visió sobre la feminitat, ja que no s'avergonyeixen d'aquest excés de sentimentalisme i sobreafectació, com dèiem també abans en relació amb els *stickers*, sinó al contrari, en fan gala des d'una clara sororitat i defensa de l'amistat com una forma de relació tan important com l'amorosa, a més d'un clar empoderament femení (mostren models de dones d'èxit en tots els àmbits: laboral, mental, físic). Es poden identificar amb aquest tipus de referents peces com *Moixeta fancy sticker* (2024), *xdd sticker* (2024), *Gif corets* (2024) o *Ser una magical girl* (2024).

El tema de l'amistat també va ser present a Lleida quan un dels participants (Enric) va voler donar valor a l'amistat portant un llibre de Virginia Woolf que li va regalar un amic seu, *Les ones*, del 1931, una novel·la en què l'autora explora els conceptes d'*individualitat*, jo i *comunitat* a través de la veu dels sis personatges protagonistes que són amics. L'Enric va exposar que quan es parla de vincles amb un fort component amorós, normalment s'esmenta primer la família o la parella, i que costa entendre l'amistat com una xarxa de suport real. Aquesta declaració, enmig d'un grup de persones sense llar o en pisos d'inclusió, cobra una rellevància especial.

La proposta que es va dur a terme a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu (Esterrri d'Àneu) va ser l'acció de reproduir o reinterpretar mitjançant la ceràmica aquelles peces que formen part del fons de la col·lecció del Museu amb les quals cada participant es vinculi des dels conceptes de cures i de mort, des de qualsevol de les arestes a les quals puguin derivar els seus significats. En aquesta iniciativa, Alicia Santamaria destaca com a punt de partida tres objectes del fons vinculats amb les *cures* i la *mort*: la tassetta de malalt, com a peça que servia per a donar líquids als malalts i que algunes de les participants tenien a casa seva també heretada dels padrins; la vaixel·la de dol, pel que significaria avui dia el fet de tenir una vaixel·la disponible per a aquest procés natural, que sembla que és un tema tabú; i un coixinet de seda amb una oració que va cridar l'atenció de les participants.

En el primer bloc de les sessions, fetes a la primavera, una de les participants (Ima) va voler reproduir, a la cuina de la Casa Gassia, una tupina rodona que en aquell moment estava exposada a l'Ecomuseu. Va fer un esbós i va començar a fer la meitat de la peça, per a deixar assecar una mica la primera part de l'estructura per tal que no es deformés amb el pes del mateix material. Però aquella mitja tupina no la va continuar, sinó que es va transformar en un bol decorat amb roselles. Després va fer una campana per a poder comunicar-se si un dia deixés de tenir veu, pensant en la pèrdua d'autonomia dins les cures.

Tornant a la idea inicial de la tupina, a l'Àlicia l'encuriosia per què no l'havia acabat, fins que un dia l'Ima li va comentar que no la va acabar perquè en aquell moment no estava preparada. Entenent que la mort tanca el cercle de les cures, va voler fer una peça funerària i va triar la tupina perquè fos l'urna per a les seves cendres, però sentia que l'havia de fer sola, a casa seva. Per missatgeria instantània, parlant sobre el tema li digué que «és interessant saber que la forma especial de la tupina és similar a les àmfors globulars trobades en enterraments de la cultura indoeuropea fa uns quatre mil anys».

El treball al voltant de la mort ha estat present ja sigui preparant-se per quan arribi, com va fer l'Ima a Esterri, ja sigui expressant el dol o homenatge per un ésser estimat, com van fer la Michaela o la Pilar a Lleida, i també l'Ana Rosa a Sort:

[...] L'Ana Rosa va fer una regadora enorme per regalar-la al Club Social Pallars, un espai de suport a persones afectades per la salut mental situat al mateix poble i que també va col·laborar en el projecte. Poc temps després de fer el retorn de les peces fetes a les sessions del Casal Cívic, n'Ana Rosa va morir. La darrera vegada que la vaig veure va ser quan vàrem celebrar aquest tancament. Ella estava molt contenta de com havien quedat les ceràmiques, de com canvien amb l'esmalt. També va poder donar la regadora al Club, que era la seva intenció. Quan em van donar la notícia em van explicar que van utilitzar la seva peça per fer-li un homenatge. Com una cerimònia per transitar la pèrdua conjuntament en la qual van ficar missatges escrits en papers i flors a dins. I em va emocionar que aquest objecte acabés servint per a aquest fi més espiritual, que s'hagi inutilitzat la regadora per transformar-se en una mena d'urna o àmfora funerària.

Quan vaig explicar el projecte de «Per amor» els primers dies, l'Ana Rosa em va dir que no tenia ganes de pensar sobre les cures. [...] Però, al final, les seves creacions van tenir molt a veure amb el tema de la nostra recerca. Una regadora gegant per al Club Social, per cuidar les plantes, i una esponja de ceràmica que va fer reinterpretant una de les meves obres que estava a la vista a les parets de l'espai, en una foto impresa en paper, per explicar el meu treball i les de les participants que vam recollectar com a inspiració, va escollir aquella [...].

L'apropiacionisme, a mode d'homenatge, ha estat una metodologia molt present en el projecte: Alicia Santamaria ha reinterpretat peces o converses dutes a terme durant les sessions o al marge d'aquestes a través de les comunicacions per missatgeria instantània, i algunes participants han reinterpretat peces de l'Alicia, com ho va fer l'Ana Rosa, o impulsat la reinterpretació d'objectes ja existents, com els processos que es van fer amb el fons de la col·lecció de l'Ecomuseu.

La peça que va reinterpretar l'Ana Rosa forma part d'una obra que es diu *Adaptabilitat suau* (2021), una instal·lació formada per dotze peces de ceràmica amb les quals va reinterpretar l'esponja com a objecte de cures en l'àmbit domèstic. L'esponja és un element interessant tant per l'estètica de l'objecte en si (les característiques del material, els colors pastel de la majoria) com pel seu ús relacional. Per a l'Alicia, parla del contacte i, alhora, del no-contacte entre dos cossos. És una peça que sorgeix del moment d'anar a triar una esponja al supermercat per a dur-la a casa dels deus avis, buscant el millor tacte a través de les bosses de plàstic transparent que les envasen. De fet, el títol ve de la descripció impresa en l'embolcall de plàstic d'un dels models, que anava apuntant a les notes del mòbil i que van anar configurant una llista fantàstica d'adjectius per a descriure esponges. Aquesta és l'obra que formalitza l'inici del projecte «Per amor», però, alhora, amb la reinterpretació de l'Ana Rosa de la reinterpretació de l'Alicia es pot tancar el cercle del projecte de retroalimentació entre els membres d'una comunitat, ja sigui creativament, ja sigui com a xarxa de suport, perquè no passi, com prediu Juan Vallespir, que la pèrdua d'importància de la comunitat signifiqui que cada cop ens importen menys les vides dels altres.

Amb el suport d'Art For Change 2022, de la Fundació "la Caixa".

Amb la col·laboració d'Entorns, el Festival de les Arts Comunitàries de Catalunya (FAACCC), l'Ajuntament de Sort, el Casal Cívic i Comunitari de Sort, el Club Social Pallars, La Saleta de La Panera (Àrea d'Inclusió Social de l'Ajuntament de Lleida) i l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

Exposició

Comissariat:
Roser Sanjuan
Coordinació:
Antoni Jové
Muntatge:
Ovejero Sequeiro S.L
Disseny:
Marta Jou
Video:
Ian Abecasis
Fotografies:
Jordi Rulló
Atenció als visitants:
Joana Castillo
i Miquel Palomes
Cinematografia:
Dani Martínez

Centre d'Art la Panera

Direcció:
Christian Alonso
Coordinació d'exposicions:
Antoni Jové
Centre de documentació:
Anna Roigé
Educació:
Helena Ayuso
Programes públics:
Roser Sanjuan
Manteniment:
Carlos Mecerreyes

Horari

De dimarts a dissabte,
de 10 a 14 h
i de 17 a 19 h
Diumenges i festius,
d'11 a 14 h
Dilluns tancat

AMB EL SUPORT DE

HO ORGANITZA

IX COL·LABORA

